

УДК 349.6

НЕЗАКОННИЙ ВИДОБУТОК БУРШТИНУ ЯК СОЦІАЛЬНА, ЕКОНОМІЧНА ТА ЕКОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМИ РІВНЕНЩИНИ

І. Ю. Кубай

студентка 5-го курсу, група ПР-52, навчально-науковий інститут права
Науковий керівник – ст. викладач О. Л. Хаванська

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

Стаття присвячена комплексному розгляду питання незаконного видобутку бурштину. Зокрема, приділено увагу проблемі правового забезпечення та удосконалення національного законодавства, яке б регулювало та встановлювало легітимність видобутку бурштину; показано сторону соціальної проблеми між населенням, яка виникла в результаті масового безпорядку та непадкорності законам України; досліджено стан навколишнього середовища Рівненщини та наслідки екологічної проблеми; реалії «бурштинового бізнесу» та його вплив на економіку України.

Ключові слова: бурштин, легалізація, суб'єкт господарювання, економіка, екологія, ліцензія, «старателі», «тіньовий бізнес».

Статья посвящена комплексному рассмотрению вопроса незаконной добычи янтаря. В частности уделено внимание проблеме правового обеспечения и совершенствования национального законодательства, которое бы регулировало и устанавливало легитимность добычи янтаря; показана сторона социальной проблемы между населением, которая возникла в результате массового беспорядка и неподчиненности законам Украины; исследовано состояние окружающей среды Ровенщины и последствия экологической проблемы; реалии «янтарного бизнеса» и его влияние на экономику Украины.

Ключевые слова: янтарь, легализация, субъект хозяйствования, экономика, экология, лицензия, «старатели», «теневой бизнес».

The article is devoted to the complex consideration of the problem of illegal mining of amber. Attention was paid to the problem of legal provision and improvement of national legislation that would regulate and establish the legitimacy of amber extraction. The the social problem between the population, which arose as a result of mass disorder and non-subordination to the laws of Ukraine, is shown. The state of the environment of the Rivne region and the consequences of the ecological problem are researched. The realities of the «amber business» and its impact on the Ukrainian economy were investigated.

Keywords: amber, legalization, business entity, economics, ecology, license, prosecutors, «shadow business».

Соціальна, економічна та екологічна складові Рівненщини набули «бурштинового відтінку». Головною темою сільської молоді Володимирецького, Сарненського, Дубровицького, Зарічненського, Рокитнівського районів став видобуток бурштину. Добре було б, якби українські компанії, які мають державні ліцензії на видобуток бурштину забезпечили цю молодь робочими місцями, виплачували б гідну заробітну плату, і таким

часом підіймали економіку держави, наповнюючи бюджет. Але, насправді все відбувається зовсім по іншому. В даній статті висвітлено реалії незаконного видобутку бурштину, тіншового бізнесу «зацікавленої верхівки» та плачевний стан лісів, якими до недавня пишалась Рівненщина.

Проблематика організаційно-правового упорядкування видобутку бурштину в Україні та відповідних викликів знаходиться сьогодні в епіцентрі уваги як профільних чиновників, експертного середовища, так і наукового загалу з різних напрямків суспільної життєдіяльності, серед яких Д. О. Алексеєва-Процюк, В. В. Галунько, І. В. Гиренко, П. В. Діхтєвський, С. О. Короєд, Є. Ю. Пащенко, С. М. Наумов, О. П. Світличний та багато інших.

Метою статті є висвітлення теми незаконного видобутку бурштину як наслідок екологічних, соціальних та економічних проблем Рівненщини, аналіз проблемного питання та виклад пропозицій виходу із складної ситуації.

Статистичні дані говорять про те, що мінерально-сировинна база Рівненської області складається з корисних копалин паливно-енергетичного напрямку (торф), дорогоцінного каменю (бурштин), базальтової сировини для виробництва мінеральної вати та волокна, сировини для виробництва будівельних матеріалів (сировина цементна, скляна, крейда будівельна, камінь будівельний тощо), прісних та мінеральних підземних вод [1].

Бурштин – це природна органічна сполука, щільна і в'язка (скам'яніла) викопна смола хвойних дерев, тьмяні, прозорі й напівпрозорі камінці. Відомо, що бурштин утворюється зі смоли дерев, яка, затвердівши, потрапляла в морську воду, де не мала можливості висохнути, окислитись чи розкластися.

Україна посідає друге місце в світі за покладами бурштину, який до того ж вирізняється найвищим у світі відсотком бурштину ювелірної якості. Загалом глобальний ринок бурштину-сирцю оцінюється Міжнародною асоціацією бурштину (International Amber Association, IAA) у 1,2 млрд євро, а його щорічний видобуток коливається від 500 до 800 тон. Майже 80% цього обсягу видобувається в Україні і країнах Балтії, з них 30-40% припадає на нашу країну (річні показники коливаються залежно від кон'юнктури ринку, при цьому майже весь камінь видобувається нелегально). Також ведеться видобуток у Середземномор'ї, Румунії, Азії (М'янма), Америці (США, Канада, Мексика) і Австралії. Крім цього, Рівненщина багата на соснові ліси, експорт якого здійснюється в країни Європи [1].

Проблеми правового забезпечення та недосконалість національного законодавства у питаннях видобутку бурштину сприяє його нелегальному видобутку старателями, яких «кришують» або «бандити-олігархи» або «зацікавлена політична верхівка». Крім цього, незаконна контрабанда, збут за кордон та спекуляція на державному ринку бурштину не оподатковується та суми коштів в іноземній валюті (долари США, євро) йдуть в кишені «бурштиновим олігархам».

По-перше, ще 7 лютого 2017 року народними депутатами України не був прийнятий Закон України № 1351-1 «Про видобування та реалізацію бурштину» [3], що повинен був удосконалити правове регулювання відносин у сфері видобування та реалізації бурштину. Цей законопроект передбачав введення поняття «старателі» – громадяни, які проживають (зареєстровані) на території, яка зафіксована в електронному реєстрі земель та на якій дозволено здійснювати видобуток бурштину певним підприємством на підставі трудового договору або іншої домовленості з фізичними особами. Таким чином, виникає не рівноправність населення, адже більшість земель з бурштиновими запасами знаходиться в сільській місцевості, фактично старателями можуть бути селяни, а не жителі міста. Проте, надавши дозвіл на легальний видобуток бурштину старателі мали б сплачувати «суб'єкту

господарювання» плату за рекультивацію та державну ренту, а також 20% від проданого бурштину.

Нині видобування бурштину частково регулюється Законом України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» в редакції від 28 грудня 2015 року.

По-друге, на сьогодні відсутня відповідальність за збут, зберігання бурштину-сирцю. Ст. 240 КК України передбачає відповідальність – штраф у розмірі до п'ятидесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до двох років за порушення встановлених правил охорони надр, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, а також незаконне видобування корисних копалин, крім загальнопоширених [4]. Ні Кримінальний кодекс України, ні вище вказаний закон не містять відповідальності за зберігання чи збут, продаж на території України «сонячного каменю». Те саме спостерігається і у митній сфері, де не закріплено такого виду товару як бурштин у митному тарифі України. Втім, всі знають, що він масово експортується за кордон, але Україна не отримує з такого експорту жодної копійки.

Економічні проблеми. Наскільки великі обсяги бурштинового бізнесу в Україні? Точно їх важко назвати, бо нажаль цей бізнес є нелегальним. Мова йде про 1,5-3 мільярди доларів США кожного року. Бюджет України заробляє з цього мізерні суми. У російських ЗМІ пройшла інформація, що вилучили партію бурштину вагою в 30 тонн на суму в 2 млрд російських рублів. Шляхом нехитрих обчислень можна порахувати, що вартість 1 кг становить 67 тис. російських рублів або 2233 долари США. В Україні у 2013 році чорні копачі отримували за кілограм від 18 до 250 доларів (залежить від якості каменю). У Європі ціна становить 500-700 доларів за кілограм. У польському Гданську ціна варіюється від 6 злотих за грам (6000 польських злотих за кілограм) до 8 євро за грам (8000 євро – 1 кг). Середня ціна за бурштин невисокої якості – 32 євро/грам (32000 євро – 1 кг) [5]. Тобто мова йде про величезні суми, які могли б наповнювати державну казну.

До цього ж, якби видобування бурштину було легалізоване, створювались державні підприємства, які б забезпечували робочими місцями населення. Тоді із цього була б подвійна вигода: поповнення бюджету держави та легальний заробіток населення. За інформацією ЗМІ, офіційно ліцензіями і правом на видобуток володіють кілька легальних підприємств, за дозволами і кураторством яких на виділених ділянках відбувається незаконне видобування бурштину в промислових масштабах. Через Рівненську обласну раду такі підприємства зараз намагаються офіційно отримати дозвіл на володіння ділянками з бурштином, загальна площа яких сягає майже 40 тис. га і які є одними з найбільш родючих на поклади коштовного каменю. Зокрема, нещодавно «Держгеонадра України» звернулися до Рівненської облради з вимогою надати дозвіл на розробку бурштину для ДАК «Українські поліметали» та «Надра-Спецленд Ресурси». Мова йде про чотири ділянки площею майже 40 тис. га, які необхідні підприємствам для «геологічного вивчення» і в тому числі для дослідної розробки бурштину [2].

Незаконний видобуток бурштину супроводжує ряд **соціальних проблем**: починаючи із міжособистісних суперечок між «копачами на кландайці» за місце «забиття лунки» та розподіл грошей, виручених за збут нечесно добутого каменя і до таких явищ, як криміногенна атмосфера, корупція («кришування правоохоронними органами», «відмивання злочинною верхівкою»), організована злочинність та тіньовий бізнес.

Крім цього, у Володимирецькому, Сарненському, Дубровицькому, Зарічненському, Рокитнівському районах люди різного віку йдуть працювати на так звану «кландайку» з лопатами та сачками для вилову бурштину. Тепер молоді люди все частіше не бажають здобувати вищу освіту чи законно працювати по трудовому договору і отримувати заробітну платню та сплачувати податки з неї. На їх погляд на видобутку бурштину можна швидше

«піднятися», тобто методом лотереї можна за один день заробити п'ятирічну мінімальну зарплату. Тобто іде розподіл між місцевими бандитами та «заїзджими», подекуди зі стріляниною та загрозами для життя і здоров'я людей, підкупом правоохоронців, або ж навіть групове озброєне протистояння копачів проти правоохоронців (як це було поблизу Олевська на Житомирській області та с. Воронки і Полиць Рівненської області).

«Камінь спотикання» не залишив поза увагою і **екологічну проблему**. Особливістю бурштину є те, що він залягає порівняно не глибоко у верхніх слоях ґрунту. Така глибина може варіюватися від 2 м до 20 м. При викопуванні глибоких ям методом «сходинок» перекопується верхній шар ґрунту з лісовим піском аж до глини. При цьому велика шкода завдається рослинному покриву та кореням дерев, що призводить до їх занепаду. Це саме стосується і тваринного світу, адже значні ділянки лісу щільно покриті ямами діаметром від 2 м, в які попадають тварини і не в змозі звідти вибратися помирають. Таке варварське відношення до ґрунтового покриву руйнує домівки звірів, нори, гнізда і т.п. Це все залишає слід в рослинному та тваринному світі Полісся, адже міняється спосіб життя тварин та птахів, неприродно зменшується їх чисельність, що призводить до їх міграція в безпечніші місця.

Останні роки «копачі» перекваліфікувались на «мийників», вони притягнули в ліси мотопомпи кустарного виробництва з «мерседесовськими» двигунами. Схема видобування бурштину наступна: мотопомпою за допомогою потужної сили води пробивається ґрунт та бурштин вимивається на зовні, який саморобними сачками виловлюється. Таким чином, постає і проблема водних ресурсів. Хоча для Рівненщини характерна болотиста місцевість та багатість на водойми, але бурштиновий видобуток призводить до проблем посухи. Для того, щоб механізм мотопомпи працював, необхідна велика кількість води, яку забирають за допомогою довгих та величезних «рукавів» з річок, каналів, ставів, висушуючи їх повністю. Наслідком цього також стає проблема втрати рослинності, адже на таких яках та висушених каналах нічого не росте.

Підсумовуючи викладене, відзначу, що поки видобуток бурштину не буде легалізований, дані проблеми залишаться не вирішеними. Для початку законодавці повинні прийняти досконалий закон, який би регулював сферу видобутку бурштину, процес надання дозволу на видобуток такого каменю, перелік суб'єктів, яким може бути наданий дозвіл та ліцензія, квотування видобутку бурштину, електронна карта земель з бурштинопокладами, створення бурштинових бірж. Цим самим ввести кримінальну відповідальність не тільки за незаконний видобуток бурштину, а й за зберігання, скупку, збут «сонячного» каменю. Крім цього, вести контроль та проводити правові заходи по забезпеченню виконання населенням і державними органами правил легального бізнесу з бурштином. Також необхідно розробити та ввести найменш шкідливий метод видобутку бурштину для навколишнього середовища та реанімувати лісові маси, які потерпіли від вимивання ґрунту.

Список використаних джерел:

1. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Рівненській області. Департамент екології та природних ресурсів Рівненської облдержадміністрації. Рівне, 2017.
2. Потіха А. Проблема видобутку бурштину : сучасний стан та перспективи вирішення. *Україна : події, факти, коментарі*. 2016. № 5. С. 36–44. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2016/ukr5.pdf> (дата звернення: 15.02.2019).
3. Про прийняття за основу проекту Закону України про видобування та реалізацію бурштину : Постанова ВРУ від 23.04.2015 № 357-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/357-19> (дата звернення: 18.02.2019).
4. Кримінальний кодекс України № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. Чинний, поточна редакція від 10.11.2018.
5. Товста С. М. Рівненський бурштин – це камінь спотикання, долари під ногами чи джерело наповнення бюджету?! *Молодий вчений*. Ірпінь, 2016.